

IRODALMI SZEMLE.

A veszprémi püspök királyné-koronázási jogának története.

Báró Hornig Károly veszprémi püspök megbizásából írta: *Kollányi Ferencz*
Ó. Szentsége kamarása, n.-muzeumi könyvtárőr. Veszprém. Egyházmegyei könyvnyomda 1901. 8°. 152. l. Ára ?

A magyar királyné megkoronázásának az eredete egybeesik az első magyar király idejével, noha egészen a XII. századig Hartvik legendáját kivéve nincs oly emlékünck, mely királyné-koronázásról szólna. Csak Hartvik említi, hogy Gizella, Szt-István felesége „szent kenettel felkenetvén, a korona viselése által társának nyilatkoztatott.“ Ettől az időtől kezdve ilyféle okiratunk nincs egészen addig az ideig, midőn egy XII. századbéli emlék azt mondja, hogy Ilona, II. Béla király neje 1131-ben férjével együtt megkoronáztatott. Innét már meglehetősen bővíben vagyunk a megtartott királyné koronázásokról szóló tudósításoknak. Hogy azonban melyik püspök végezte ezt a szertartást eleinte, nem tudjuk. Az első, a ki azt állítja, hogy a királyné koronázásának joga a veszprémi püspököt illeti, Ransano lucerai püspök, a ki 1488-ban Mátyás király udvarában pápai követ volt. De hogy mily alapon, kiváltság vagy gyakorlat révén jutott-e a püspök eme jognak birtokába, nem mondja. Annyi bizonyos, hogy már a XIII. században valóságos per folyik az esztergomi érsek és a veszprémi püspök között a felől, hogy kinek a joga megkoronázni a királynét. János esztergomi érsek épp oly hevesen védelmezi jogát, mint a mily határozottsággal vádolja őt Róbert veszprémi püspök a pápa előtt, hogy önhatalmulag megfosztotta a királyné koronázás és felkenés jogától. És itt kezdődik az a homályos vita, mely az esztergomi érsek és a veszprémi püspök között még mai napság is folyik, s melyet tisztázni és bele világosságot önteni van hivatva Kollányi Ferencz könyve.

A munka három részből áll. Az elsőben az idevágó irodalomról számol be, különösen kiterjeszkedve a két fő munkára: Baernkopf érsekpárti és Csapody püspökpárti értekezésére. A második és harma-

dik rész Kollányi saját kutatásairól nyújt felvilágosítást s az itt nagy számmal felsorolt bizonyítékokból vonja le végül a következtetést. A királyné-koronázás történetét két időszakra osztja, melyeknek választó határát 1526 képezi. A mohácsi vész előtt a magyar királyné megkoronáztatása épp úgy ment végbe, mint a királyé: a szent korona mindkettőnek fejére tétetett. A két koronázás között a lényeges különbség az volt, hogy a királyé közjogi actust képezett, míg a királynéé államjogi jelentőséggel nem bírt. A másik, de mellékes különbség a koronázást végrehajtó személyeken alapult. A király megkoronázását az esztergomi érsek végezte, a királynét pedig a veszprémi püspök koronázta meg.

Mikor jutott a veszprémi püspök ehhez a joghoz, nem tudjuk. Némelyek azt hiszik, hogy már Gizellát a veszprémi püspök koronázta meg. De ez nem bizonyos, mert Hartvik legendájának előbb idézett szavaiból nem következik; annyi azonban mégis kétségtelen, hogy a veszprémi püspök már korán hozzájutott ehhez a joghoz, legalább az a viszony, mely a magyar királynék és a veszprémi székesegyház között, melynek a királynék hosszú időn keresztül kegyuraik voltak s hova Gizella és Szt.-László felesége, Adelheid is temetkezett, arra enged következtetni, hogy a veszprémi püspök korán megkapta e kitüntetést. Bajos is volna másképp megérteni, hogyha legalább hosszú kiváltságos gyakorlaton nem nyugodott volna e jog, Róbert püspök a pápáig menjen s János érsekkel szemben Rómában keresse a maga igazát. A baj csak ott volt, hogy Róbert azt oklevelekkel igazolni nem tudta. Ennek az lett a következménye, hogy a III. Inceze pápától kirendelt bíróság előtt nem lévén egyik fél jogosultsága sem kétségtelen, kénytelen volt a középútat választani s a királyné-koronázás jogát a kettő között megosztani. Így jött létre az 1216-iki ítélet, mely megállapítja az érsek és a püspök között e jog gyakorlatát. E nevezetes határozat szerint „ha a király és királyné koronázása, felkenése egyidejűleg történik, az esztergomi érsek koronázza meg és kenje fel a királyt, a veszprémi püspök pedig a királynét. Ha pedig a királyné egyedül koronáztatik meg, az esztergomi érsek végezze a felkenést, a veszprémi püspök pedig a koronázást. Ha az esztergomi érsek nincs jelen a királyné koronázásán, a veszprémi püspök végezze a felkenést is, a koronázást is.“

Noha ez az ítélet egyik fél tetszését sem nyerte meg teljesen, Róbert, a veszprémi püspök mégis azt gondolván, hogy a benne neki ítéljt jog mégis csak több a semminél, s ezért érdemes azt az esetleges támadások ellen biztosítani, azzal a kérelemmel fordult III. Honorius pápához, hogy azt erősítse meg, mit a pápa 1220-ban meg is tett. Ez a megállapított módozat több, mint három századon keresztül, egészen 1526-ig érvényben maradt.

A mohácsi vész után változás történt a királyné koronázás szer-

tartásaiban, mert Ferdinand felesége nem a szent koronával, hanem egy másikkal koronáztatott meg 1527-ben. Talán az osztrák uralkodóház szokásai és hagyományai kívánták ezt így, de az is lehet az oka, hogy mivel a királyné koronázás államjogi jelentőséggel nem bír, Ferdinánd nem tartotta helyesnek, hogy ott is a szent korona szerepeljen. Csakhogy a magyar nép még a királyné koronázást sem tartotta végezhetőnek a szent korona nélkül, mivel ő más koronát nem ismert. Így történt, hogy már a legközelebbi koronázás alkalmával felvétellett a szertartások közé az is, hogy a szent korona ha nem is a királyné fejére, de legalább vállára illesztessék. Minthogy pedig most már két korona is szerepelt a királyné-koronázásban, természetes, hogy mivel a veszprémi püspök egyidejűleg nem helyezhette a koronákat a királyné fejére is, vállára is, az egyiknek föltételét másnak kellett átengednie. Így jutott az esztergomi érsek ahhoz a joghoz, hogy a szent koronát a királyné vállához érintse, mialatt a veszprémi püspök a házi koronát teszi a királyné fejére. Ez a szertartás szolgált zsinormértékül a következő királyné-koronázások alkalmával, a nélkül, hogy a veszprémi püspökök annak valamely része ellen kifogást emeltek volna. De midőn III. Károly feleségének megkoronáztatása került napirendre, ezzel a vita is feljult.

Gróf Volkra Ottó veszprémi püspök felterjesztést ad be a királyhoz, a melyben oklevelekkel bizonyítja, hogy az esztergomi érseket semmi néven nevezendő jog nem illeti meg a királyné koronázásban. Kéri tehát a királyt, hogy a veszprémi püspököt helyezze vissza régi jogába, úgy, hogy ő végezhesse a felkenést, a koronázást és a többi ténykedést, a mint végezték hajdan. A király ezt a felterjesztést leküldötte Keresztély Ágost hercegprimáshoz azzal a felhívással, hogy tegye meg rá észrevételeit. A primás hivatalnokainak adta ki tanulmányozás végett, melynek alapján aztán megírja 1714-iki felterjesztését, magának követelve a szertartások végzésének jogát.

Abból, hogy az esztergomi primás rokonságban állott a királyi családdal, már sejthető, hogy milyen kimenetele lesz a dolognak. Tényleg Keresztély Ágost rokonsága többet nyomott az udvarnál, mint Volkrának minden argumentuma. A határozat az lett, hogy „az ünnepélyes nagymisést az esztergomi érsek mondja, a ki a királyné koronázást is végzi,“ a veszprémi püspök pedig igényeivel a rendes kereset útjára utaltatott. Volkra tehát nem tehetett mást, minthogy az országgyűlés előtt eme határozat ellen ünnepélyes óvást emeljen, minek jogosságát egyébként a király maga is elismerte, de azért a királyné-koronázás mégis a veszprémi püspökre nézve sérelmes módon történt.

Mária Ludovikának 1714. végbement koronáztatása után 1792-ig nem volt királyné-koronázás Magyarországon. Mária Terézia ugyanis király volt, II. József nem ismert koronázást, a többi királynék pedig előbb elhaltak, mintsem megkoronázhatták volna őket. E csendes idő vége felé a kérdés az irodalom terére terelődik. Az alkalmat rá Baj-

záth József veszprémi püspök adja a királyhoz és a kancelláriához intézett tiltakozásával. A primáshoz leküldött tiltakozásra a választ Baernkopf Ignác pozsonyi kanonok írja meg a primás megbízásából; de ez alkalmat ad neki arra is, hogy a kérdéssel bővebben foglalkozzék. Tanulmányának eredménye „De jure coronandarum reginarum Hungariae disquisition. Posonii. 1792.“ című munkája lett, melyben nagy készütséggel bizonyítja az esztergomi érsek királyné-koronázási jogát. Ellene Csapody Lajos veszprémi kanonok száll síkra „Reflexiones ad disquisitionem de jure coronandarum reginarum Hungariae Posonii editam. Anno 1792. Pestini“ című dolgozatával.

Igy állott a kérdés, midőn Bajzáth értesülvén arról, hogy I. Ferenc feleségét, Mária Teréziát is meg akarja koronáztatni, 1792-ben újabb felterjesztést intéz az udvari kancelláriához, jogának megóvása ügyében. A kancellária az ügyet a király elé vitte, a ki a kancellária javaslatára 1792. ápril. 23-án olyképpen döntött a kérdésben, hogy „az ünnepélyes szentmise, a felkenés, a szent koronának a királyné jobb vállára való helyezése, (tehát a királyné-koronázás lényege) a kormánypálcza és az országalma átadása“... mind az esztergomi érsektől végeztessenek, „a veszprémi püspök 1714-iki keresete pedig, a mennyiben még el nem évült, maradjon meg a maga épségében“.

Ez az utolsó intézkedés a királyné-koronázás jogának kérdésében. A legutóbbi királyné koronázásig valamennyi e szerint ment végbe. A gyakorlat azonban nem gátolhatja a veszprémi püspököt, hogy jogát esetleg újabb bizonyítékok alapján ne érvényesítse. A mire azonban nincs remény. A veszprémi püspöknek tehát csak annyi joga van a királyné-koronázásban, a mennyit neki az 1216. évi római ítélet biztosít.

Ez Kollányi könyvének a tartalma, melynek tárgyalása folyamán a szerző alapos készütségű történetírónak s kiváló jogásznak mutatkozik be újra. Stílusa élvezetes, logikája erős. *Dr. Hám Antal.*

Két művelődéstörténeti munka.

A magyar művelődés és iskolázás története az Árpádok alatt.
Irta *Varjú János.* (Vác, Mayer Sándor könyvny. 1901.) Varjú János szép s minden esetre dicsérendő feladatra vállalkozott. A magyar történet egyes nagyobb korszakairól szóló monografiák áttanulmányozása után főképp a szellemi műveltség terén elért eredmények ügyes áttekinthető összefoglalásával, rövid műveltségtörténeti korrajzokat kíván nyújtani az ifjúságnak házi olvasmányúl. Nem az a célja, hogy a történetbuvárok belőlük, mint forrásmunkákból merítsenek, hanem saját szavai szerint „hogy a magyar történelem tanulásában lelkes magyar ifjúságot az élet mesterének azou tanulságaira is figyelmeztesse, melyeket az intézmények, szokások, az erkölcsök és a művelődés tényezőinek: a művészetek és iskolák fejlődése föltüntetnek“. S feladatának jó részét meg is valósította már a szerző. Jelen tanulmányában az Árpádok korabeli műveltség képét rajzolja főképp Pauler, Horváth